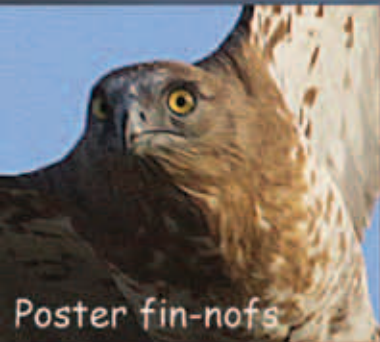

Il-Huttafa

numru 107

Novembru - Diċembru 2011

Poster fin-nofs

Blongun Sekond

il-magazın ta' Klabb Huttaf

Victor Falzon

editorjal

Ħbieb Huttaf !

Fi żmien il-Milied dejjem jitfaċċa f'Malta xi ċirklu, u dawn kważi dejjem ikollhom spettakli bl-animali. Jiġu daż-żmien biex taparsi jżidu mal-ferħ tal-festi.

Tghidli xejn x'ferħ iħossu l-animali jitbellhu quddiem tinda ppakkjata nies iċapċpu. Ghalina dawn ix-xows forsi jidhru sbieħ, imma għall-animali dawn ix-xows mhuma sbieħ xejn. Għalihom huma infern!

Għalhekk jekk thobbu l-animali tmorrux iċ-ċirklu.

Fiċ-ċirklu taraw iljuni u iljunfanti jagħmlu affarijiet kontra n-natura tagħhom. Libsin hwejjeġ tan-nies, jimxu fuq żewġ saqajn, jaqbzu minn ġon-nar, u hmerijiet oħrajn. Dawn l-affarijiet iwaqqgħu l-animali għaċ-ċajt.

Għalhekk jekk thobbu l-animali tmorrux iċ-ċirklu.

Biex dawn l-animali jitgħallmu t-triks jgħaddu minn ħafna tbatija. Jaqilgħu swat, xokkijiet, daqqiet ta' sieq, ta' ponn u ta' viereg, u anke jithallew bil-ġuħ. S'intendi dan it-"trejning" ahna ma narawhx għax ma jsirx quddiem in-nies. Imma xorta nafu x'isir għax hemm min iffilmjahom bil-moħbi. L-animali jinħaqru ħafna sa ma jitgħallmu jagħmlu l-bużullotti.

Għalhekk jekk thobbu l-animali tmorrux iċ-ċirklu.

Barra l-moħqrija fit-trejning, l-animali jbatu wkoll waqt il vjaġġi minn belt għal oħra, minn pajjiż għal iehor. Granet shaħ maqfulin ġo gaġeġ żgħar, mijiet u mijiet ta' kilometri fuq ferroviji u vapuri, jixxenglu u jitbandlu, skossi u brejkijiet. Ġiraffa li jmissu qiegħda għall-kwiet tomghod xi werqa għad-dell u għaž-żiffa taħt akaċja fis-savanna Afrikana... u minflok,

qiegħda msakkra u marbuta bi ħbula u ktajjen ġo vagun dejjaq, mudlam, storbjuż u jinten pesta.

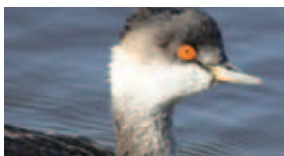
Ħbieb, jekk thobbu l-animali tmorrux ċirkli tal-animali.

Nawguralkom Milied kollu ferħ u vaganzi tal-ġenn.

Victor

Victor Falzon
L-Editur

mal-faċċata

Il-blongun sekond (black-necked grebe) huwa għasfur li narawh l-iktar fix-xitwa. Il-blonguni jhobbu postijiet b'ilma kalm u baxx, u l-aħjar biex tara xi wieħed huma r-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar. Hemm ma jfixkilhom ħadd.

Ritratt ta' Victor Falzon

Issa li għamlet ftit xita sew, jibda' jitfaċċa l-faqieġh.

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'hemm ġdid?	4
X'nista' nara tgħid?	5
X'jikbru u x'jikbru!	5
Dal-Milied...	5
Fejn morna (rapport)	6
Fejn ħa mmorru (ħarġa)	6
Paġni POSTER Nru 3	
Festa ta' Frott!	7
Ittra lill-Editur	8
Intervista ma' fjura	8
Għadajjar tal-Ilma Ħelu	9
Agħti kulur	10
Arti u ritratti	10
Tgħidx hmerijiet!	11
Ntietef tan-Natura	11

il-kumitat

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio
• Fleur Bugeja • Desirée Falzon • Nikki Falzon • Victor Falzon

il-kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

il-Klabb

Klabb Huttaf huwa t-taqsimta ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza ħarġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, ħarġiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xahrejn noħorġu wkoll il-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jircievu d-dar bil-posta. Bhalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.

©BirdLife Malta, Diċembru 2011
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Miskin il-Malvizz

Malvizz
Song Thrush

Fl-aħħar ħarga jekk tiftakru ħabbarnielkom li dis-sena mhux se jsir insib għall-għasafar. Imma ftit wara li ħrigna l-magażin, il-gvern reġa' bdielu u ddecieda li jħalli l-insib għall-implievez. Mela issa barra eluf ta' kaċċaturi joqtlu gzuz ta' mlievez, hemm ħafna nassaba qed jaqbd u l-ftit li jibqa'. Miskin il-malvizz. Mhux biss, għax bl-iskuża li taparsi qed jonsbu għall-malvizz ħafna nassaba qed jaqbd u wkoll għasafar tal-għana u pluvieri. U dan huwa kontra l-ligi

Il-BirdLife qed tiċċekkja ħafna mnasab u tirrapporta u anke tiffilmja kull każ fejn issib nassaba jiksru l-ligi. B'hekk ngħinu lill-pulizija biex jaqbd u lil dawn il-kriminali tan-natura.

F'Novembru biss il-pulizija qabdu **86 nassab** qed jonsob għall-għasafar tal-għana. Dan minbarra dawk li leħqu ħarbu sa ma waslu l-pulizija, u min jaf kemm mijiet oħrajn li ma nafux bihom.

Jekk taraw min jiksru il-ligi tal-kaċċa u l-insib, ċemplu lill-pulizija (ALE 22942161/2/3 jew 21224001). **DEJEM** ħallu f'idejn min hu kbir biex iċempel.

It-Tuneżina

Dari l-Fjamma tat-Tuneżija kienet speċi rarissima f'pajjiżna. Imma f'dawn l-aħħar snin qed titfaċċa kull sena. Fil-fatt bħalissa l-berdwocers jafu b'xi erbgħa li donnhom ħa jgħaddu x-xitwa magħna. Dil-ħarifa r-ringers tal-BirdLife anke rringjaw xi tnejn fuq Kemmuna.

Ara gej iż-ŻRING għalik!

Xi ftit tas-snin ilu xi għaref telaq żring daqsxiex f'għadira żgħira f'Għawdex. Daż-żring bied u żdied u issa f'din l-għadira hemm numru mhux ħazin minnhom. Dan ma kienx iż-żring tas-soltu li naraw fil-widien. Huwa żring ikbar, b'faxxi ħodor fuq dahru, u jagħmel storbu sħiħ. Dan huwa **z-Żring Għarib** (Levant Water Frog *Pelophylax bedriagae*), animal li ngab minn pajjiż ieħor. U min tefgħu fl-għadira għamel ħazin ħafna.

Meta ggib animal (jew anke pjanta) minn art oħra u titilqu barra, dik l-ispeċi l-gdida tista' tagħmel ħerba sħiħa mill-flora u l-fawna. Dawn l-istejjer graw u għadhom jigr u mad-dinja kollha, u n-nies ma jafux xi ħsara jkunu qed jagħmlu. Per eżempju daż-żring aljen jista' jeqirdilna z-żring tagħna, għax ikbar minnu sew, jikollu l-ikel kollu u jista' anke jikollu l-imrieżep (tadpoles)! Nisperaw li ma jinfirixx f'widien oħrajn.

B'xorti tajba z-Żring Għarib ma jafx jgħix f'għadajr li jinxfu fis-sajf. Għalhekk ma jistax jinfirixx f'ħafna mill-widien fejn jgħix iż-żring Malti.

Tużżana sħan sħan

Kif jafu dawk li ġew għat-taħwila ta' Novembru, għadna kemm ħrigna **sett stikers godda**. B'kollox hemm 12. Dawn ħa nibdew inqassmuhom l-kom kull meta tattendu l-ħargiet tal-Klabb. Qis li dawn twaħħluhom x'imkien fejn jarawhom sħabkom, forsi jithajru jidhlu huma wkoll fi Klabb Futtaf.

Fa taddalhom?
Digà bdejti!

Fil-ħarga li għaddiet qassamna **Numru 1**, u fil-ħarga li jmiss se nqassmu **Numru 2**. Tgħid min se jgħaqqad is-sett l-ewwel?

Dawn l-aħbarijiet tajbin biex tużawhom l-iskola fl-attività **JUNIOR JOURNALIST (Dinja Waħda)**

Dinja Waħda hija kampanja edukattiva ambjentali li qed titmexxa fl-iskejjel primarji minn BirdLife Malta u Bank of Valletta

X'għandha mid-dinja?

Il-Gola malimbe huwa għasfur rari hafna li jgħix fil-Gola Forest

Fl-aħħar ghandi fejn nghix fil-kwiet.

Ehe imma issa mur ahsel snienek, owkej?

Park mimli natura

Hippo Nanu

Fi **Sierra Leone**, pajjiż fl-Afrika tal-Punent, għadhom kemm holqu l-Gola Forest National Park, medda foresta li fiha iktar minn darbtejn daqs il-Gżejjer Maltin.

Fil-Gola Forest instabu jgħixu mhux inqas minn 327 speċi ta' għasfar u 518 speċi ta' friefet, uħud godda għax-xjenza. F'dil-ġenna tal-art jgħixu wkoll ċimpanzì u xadini oħrajn, u tgħix ukoll popolazzjoni ta' **hippo nanu**, speċi li qiegħda fil-periklu li ssir 'estinta. Jekk tispicċa dil-forest, ċaw ċaw il-hippopotamu, iċ-ċimps, l-għasfar u l-friefet. Klabb Fluttaf jgħid prosit lill-gvern ta' Sierra Leone talli ħa dan il-pass għaqli.

In-Northern Bald Ibis huwa tip ta' velleran.

Flieles u tama

F'dawn il-ġranet is-**Sirja** qed tissemma' hafna fl-aħbarijiet minħabba l-inkwiet u l-irvellijiet li qed isiru hemmhekk. Imma bħal kull pajjiż ieħor, is-Sirja għandha l-ambjent naturali tagħha, u hemm ukoll nies li qed jaħdmu biex isalvaw annimali rari. Wieħed minn dawn l-annimali huwa tip ta' velleran jgħidulu

Northern Bald Ibis, l-iktar għasfur rari fil-Lvant Nofsani, Għal hafna snin kienu ħasbuh li sparixxa għal kollox, imma mbagħad sabu grupp żgħir ta' sebgħa fis-Sirja. Sa dis-sena kien baqa' biss tlieta, imma tnejn minnhom huma par, u b'xorti tajba (u hafna protezzjoni) s-sajf li għadda faqqsu u rabbew żewġ flieles. Dawn issa kibru u passew (ħadd ma jaf fejn). It-tama tan-naturalisti hi li dawn il-frieħ jerġgħu lura u jrabbu familja huma wkoll. B'hekk forsi n-numru ta' vellerani jerġa' jibda jikber.

BirdLife International qed tgħin hafna f'dal-proġett.

- 33 qarn tar-rinoċeront
- 758 ċopstik tal-avorju
- 127 brazzuleta tal-avorju

Dan kien it-total ta' kutrabandu li nqabad fid-dwana ta' **Hong Kong** ftit ġimgħat ilu. Kienu mohbijin f'kontejner li kien ġej mill-Afrika t'Isfel. Iċ-Ċina hija l-iktar pajjiż fid-dinja li jikkonsma partijiet ta' annimali, fosthom speċi rarissimi. Mhux talli fiċ-Ċina hemm biljun ruħ, imma hafna minnhom jemmnu b'medicini maġiċi li biex tagħmilhom trid għadam tat-tigri, qrun tar-rinoċeront, snien tal-iljunfanti, milsa tal-orsijiet, eċċ. Hafna minn dawn huma kontra l-liġi.

X'hemm ġdid?

Animali u pjanti li nstabu godda dan l-aħħar

Walter's Duiker *Philantomba walteri*

Is-soltu meta jsibu annimali ġodda, dawn ikunu annimali żgħar - xi żring jew insett - għax faċli jinħbew. Mhux soltu li tiskopri ċerv ġdid. Imma fejn hemm foresti u ġungli folti u mudlama, anke annimal kbir jista' jistaħba. Fil-fatt ftit ġimgħat ilu sabu speċi ġdida ta' antilopu fil-foresti tropikali ta' Benin, Togo u Niġerja (pajjiżi fl-Afrika tal-Punent). Proprijament kienu diġà jafu bih dan l-antilopu, imma kienu qed jaħsbuh speċi li tixbhu, għax ix-xjenzati kienu għadhom ma studjawhx sew. Imma issa huma ċerti li dan l-antilopu huwa speċi ġdida, u tawh isem ġdid: Walter's Duiker. Semmewh hekk għan-naturalist li kien sab l-ewwel wieħed. Mhux xi annimal daqs baqra, tafux. Għoli biss xi 40cm, jiġifieri ftit iktar minn qattus!

'estint = animal jew pjanta li jkunu nqerdu għal kollox minn x'imkien, jew anke mid-dinja (bl-Ingliż *extinct*).

X'Nista' Nara Tgħid?

jikteb Jason Aloisio

Kuluvert

Mallard

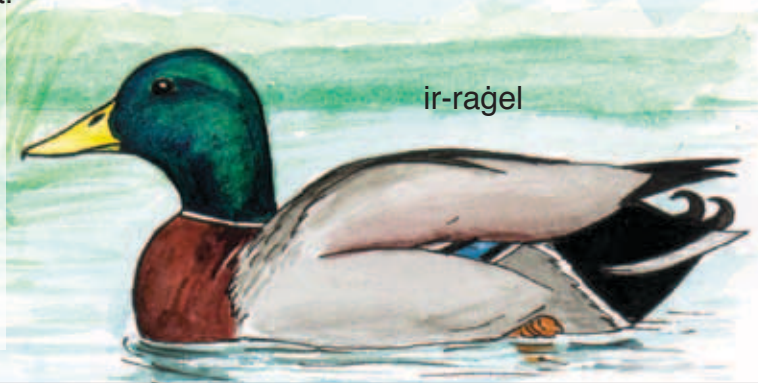
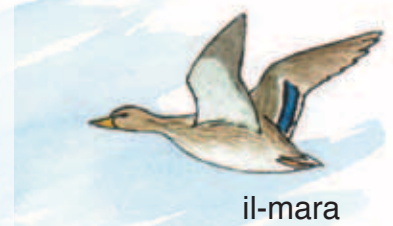
Anas platyrhynchos

Fl-Ewropa l-Kuluvert huwa borka komuni ħafna, u ssibu kull fejn hemm l-ilma, imqar qalb il-bini fl-ibliet il-kbar. Ghalkemm jippreferi l-ilma ħelu, jinstab ukoll fil-baħar f'baġġiet kennija. Imma f'Malta ma tantx hu komuni. Jidher biss fi żmien il-passa (l-aktar fil-ħarifa) u fix-xitwa. Barra mill-Ewropa, jinstab ukoll fl-Amerka, fl-Asja u fl-Afrika ta' Fuq. Minn dil-¹borka fil-qedem tniissu l-papri domestiċi li jitrabbew fl-irziezet għall-ikel. Iddahhlet mill-bniedem fl-Awstralja u fi New Zealand, fejn żdiedet ħafna u qiegħda toħloq problemi għall-papri tal-post.

Il-Kuluvert ifittex l-ikel billi jferkex fit-tajn, fuq l-art jew fl-ilma b'munqaru. Jiekol żrieragħ, pjanti u frott zġħir kif ukoll insetti u bebbux tal-ilma. Ir-raġel imlewwen sew, u r-ras ħadra tispikka ħafna; il-mara tkun kannella. Il-bejta ġeneralment jibnuha fl-art. Il-frieħ trabbihom il-mara weħidha, għax qabel ma l-bajd ifaqqas, ir-raġel jitleq u jingħaqad fi qtajja ma' rġiel oħrajn.

It-tpingija meħuda mill-ktieb **Ghasafar Madwarna**, li huwa miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih minghand il-BirdLife jew billi żzur ir-riservi naturali tal-Ghadira jew Is-Simar.

X'jikbru u x'jikbru !

Is-sigar u l-arbuxxelli ġewwa Foresta 2000 qed jikbru tajjeb u b'saħħithom. Issa qed jidhru wkoll anke fir-ritratti tas-satellita. Fittxuhom fuq Google Earth!

Dal-Milied...

Fi żmien il-Milied inżidu ħafna tiżġin fid-djar tagħna biex inżidu mal-ispirtu tal-festi. Ħafna minn dat-tiżġin ikun fih affarijiet li jixegħlu, bħall-presepji, il-Bambin, is-sigra, u kwiekeb fit-twieqi. Dawn kollha affarijiet sbieħ, imma biex ma ssirx ħela fil-vojt, ikun tajjeb kieku ma nħalluhomx mixgħulin il-lejl kollu. Idea tajba kieku dawn id-dwal inqabbduhom ma' tajmer ħalli jintfexx weħidhom. It-tajmer jiffrankalna li noqogħdu niftakru nitfu u nixegħlu. Tinkwetawx li fid-dlam Father Christmas ħa jaħbat mal-għamara, dak fid-dlam jara daqs qattus :) :)

¹borka = papra selvaġġa

Fejn morna

jirrapporta Gabriel Apap

Kulhadd jippoża hdejn is-sigra li hawwel!

Kathleen Mamo

Il-Ħadd 13 Novembru 2011 morna l-ħarġa ta' Klabb Ħuttaf sa Foresta 2000. Konna xxurtjati għax it-temp inzerta sabiħ wara ġimgħa maltemp. Iltqajna quddiem ir-riserva naturali tal-Għadira u wara erba' kelmiet mingħand il-Leader Kathleen, morna fid-daħla tal-Foresta. B'kollox konna iktar minn 30 ruħ bejn membri, familji u leaders. Dħalna flimkien u mxejna ftit sakemm wasalna fejn konna se nħawlu s-siġar li kien gabilna Ray ir-rejnger. Stajna nagħzlu bejn **ballut**, **znumber** jew **riħan**, u wħud minna hawwilna aktar minn sigra waħda. Ħin minnhom rajna **kamaleonte** jistaħba qalb il-weraq u l-friegħi. Wara li lestejna nħawlu, imxejna ftit aktar u osservajna l-flora ta' madwarna fejn kien hemm ħafna arbuxxelli bħal **deru** u **zagħrun** bi frott tajjeb biex jittiekel mill-għasafar bil-ġuħ wara l-vjaġġ twil tagħhom sa Malta.

Waqafna nistrieħu u nnaqqru xi ħaġa, fejn ilmaħna bejta żgħira taż-**zunzan tax-xehda**. Ersaġna fil-qrib biex narawha imma mhux iż-żejjed li ma jmurx nitniggżu! Kien hemm tifel li sab bejta oħra taż-**zunzan**, imma kienet abbandunata. Wara naqra, ġejna qrib is-siġar li konna hawwilna s-sena l-oħra: ħafna minnhom dehru kibru mhux ħażin għalkemm kien hemm ukoll xi ftit li mietu. Inzertajna qatgħa kbira **sturnell** itir u jieqaf jistrieħ fuq sigra kbira. Matul il-mixja lmaħna għasafar oħra, fosthom **pitirrossi**, **għasafar tal-bejt** u **merill**.

Wara nofstanhar ta' gost morna lura d-dar. Iġri tasal il-ħarġa li jmiss ta' Klabb Ħuttaf!

Gabriel Apap (8)

Familja **zunzan tax-xehda** qed jibnu l-bejta.

Victor Falzon

Fejn ħa mmorru

Ħa mmorru **L-iMgiebaħ**

Desirée Falzon

Parti mill-wied tal-iMgiebaħ

Dal-bosk żgħir huwa l-Ballut tal-iMgiebaħ.

Ilna koċċ ma mmorru sa **Selmun u L-iMgiebaħ**. Għalhekk dix-xitwa ħa nagħmlu ħarġa tal-Klabb proprju għal hemmhekk. Dak il-beraħ jagħti għal fuq il-baħar sabiħ wisq, u jnessik għal ftit kemm ngħixu fuq gżira ppakkjata bin-nies u bit-traffiku. L-inħawi ta' Selmun u L-iMgiebaħ hemm diversi ħabitati: hemm **xagħri** u **makkja**, hemm **irdumijiet** u **sisien**, hemm **wied** u **ramla**, hemm anke **bosk** żgħir tal-ballut. Dawn kollha jkollhom flora u fauna differenti, u aħna ħa naqbu qabza s'hemm ħalli naraw x'naraw. Narawkom, ħbieb!

data il-Ħadd 22 Jannar 2012
niltaqgħu 9am
post quddiem Torri Selmun
nispicċaw xi nofsinhar
ġibu (jekk għandkom) tromba,
nowtbuk u gajd; u ikel u xorb
iġġibux tkaken irqaq!
merħba *membri tal-Klabb u
l-familji

*Tfal taht it-8 snin irid iġi xi hadd kbir magħhom.

Gajd x'jahbat?

Gajd huwa ktieb mimli stampi, bi-Ingliż *field guide*. Dawn il-kotba jgħinuk tagħraf fjuri, insetti, siġar, hut, għasafar, eċċ.

Jekk inkunu b'xortina forsi naraw xi **spanjulett** jissaqqar.

Raymond Galea

Victor Falzon

F'Jannar jibdeu jitfaċċaw xi orkidi, bħal din li jgħidulha **dubbiena**.

1.7kW €6,400

**STARTER
Power Pack**

2kW €7,400

**VALUE
Power Pack**

3kW €10,400

**ULTIMATE
Power Pack**

AT ECO GROUP, WE HAVE MADE SOLAR POWER AFFORDABLE. WHAT'S MORE, ANY POWER YOU GENERATE AND DON'T USE IS FED BACK TO THE GRID - ACT NOW, AND THE POWER COMPANY COULD BE PAYING YOU FOR A CHANGE!

All prices are inclusive of Installation & 18% VAT. Note you can reduce the MRA grant from the Price.

**Register Now & Call on
20998979 or 99998086**

Liability Insurance
with
CHUBB Insurance

Kick Start your Solar Energy

Warranty

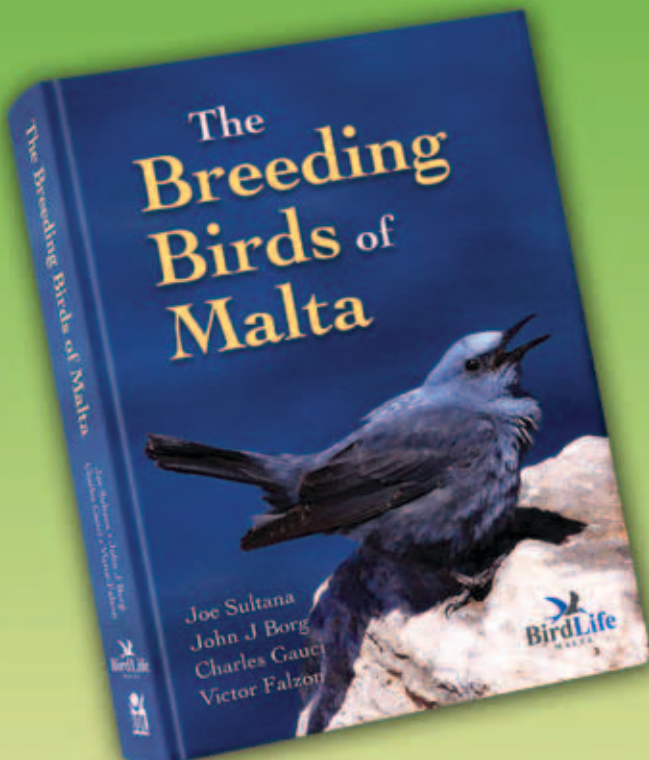
10 year workmanship & material
12 year 90% minimum power
25 year 80% minimum power
All panel system pack ratings have a +5% tolerance

GREEN is the new **BLACK**

www.ecogroup-mt.com

Jekk t'hojj in-natura, dal-ktieb GĦALIK !!

Ftit xhur ilu l-BirdLife ħarget ktieb ġdid. Dal-ktieb fih kull ma nafu fuq l-għasafar kollha li jbejtu Malta, u anke fuq l-għasafar li kienu jbejtu fil-passat.

- Fih 380 paġna
- Bil-kulur minn qoxra sa qoxra
- Fih taġħrif fuq 77 speċi
- Ippakkjat b'iktar minn 470 ritratt
- Miktub minn 4 awturi

**Fittex ixtrih
qabel jispiċċa...**

Il-ktieb huwa qoxra iebsa u jiswa €33. Biex tixtrih ċempel lill-BirdLife fuq 21347644/5. Qiegħed ukoll għall-bejgħ mill-Għadira u s-Simar, mingħand il-BDL u minn ħwienet tal-kotba.

Poster Nru 3
Il-Ħuttafa

Ajkla Bajda

L-Ajkla Bajda (Short-toed Eagle) hija tajra tal-priża kbira u skarsa li tpassi minn Malta. F'dawn l-aħħar snin din l-ispeċi saret rari f'ħafna postijiet.

Ritratt ta' Raymond Galea

M'għandkomx fejn tmorru l-**Fladd** li ġej? Aqbzu qabza sa...

Victor Falzon

L-Għadira

jew...

Charles Coleiro

Is-Simar

Bħalissa jkunu tfaċċaw l-għasafar tax-xitwa bħall-**Blongun Sekond**, it-**Tigjega tal-Baħar**, il-**Gallozz tax-Xitwa** u **Ta' San Martin**, u qed jistennewkom tmorru tgawduhom fl-ambjent naturali tagħhom. Ma tagħrfux l-għasafar? No problem: fir-riservi naturali ħa ssibu nies mill-BirdLife biex idawrukom u jispjegawlkom. Bla ħlas! Morru s'hemm. Sibtijiet u Fladd mill-10am sa 4pm kollu tagħkom.

Kemm se nitħanzer!

Pitirross

Żagħrun
Hawthorn

Pajzana
Sarsaparilla

Festa ta' Frott !

Ħafna pjanti jagħmlu l-frott. Dan jiggenu għalih ħafna animali, fosthom l-għasafar. Il-frott huwa ikel importanti speċjalment fix-xitwa meta l-għasafar ma jsibux insetti x'jieklu. Il-pjanta tagħmel il-frott apposta biex jikluhulha l-għasafar. Meta għasfur jiekol frotta, jibla' ż-żerriegħa b'kollox. Iz-żerriegħa tgħaddi minn go fih, u terġa' toħroġ meta l-għasfur jagħmel tojlit! U fejn taqa' ż-żerriegħa tista' tinbet u ssir pjanta ġdida. B'hekk gawda l-għasfur għax qata' l-ġuħ bil-frotta, u gawdjet il-pjanta għax firxet iż-żerriegħa tagħha 'l bogħod. Kemm hi tal-ġenn in-natura hux!

Liedna
Ivy

Dil-liedna ħa nżarmaha!

Kapinera

Deru
Lentisk

Riħan
Myrtle

Żaqqi se taqagħli!

Żebbuġ
Olive

Imbrijaġla
Strawberry Tree

Bufula Sewda

Ittra lill-*Editur*...

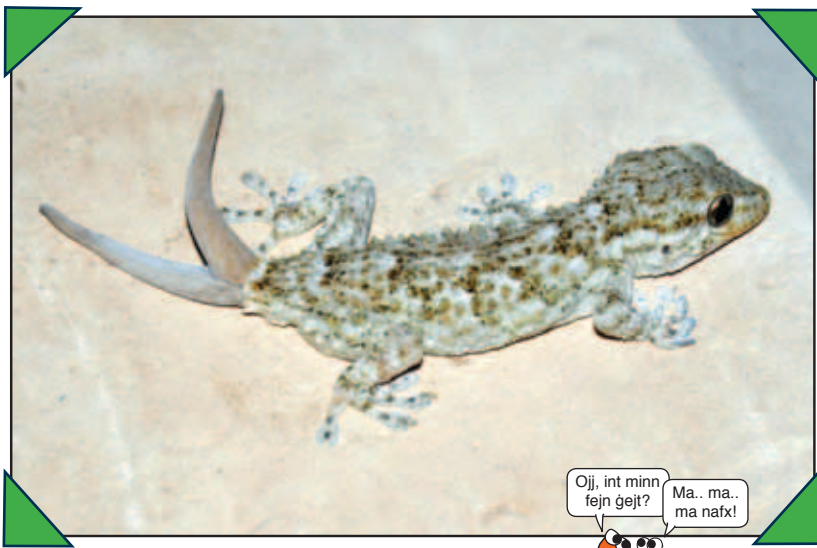
Mhux il-gremxul biss...

Għażiż *Editur*,

Jien jisimni *Andrea* u noqgħod il-*Mosta*. Qrajt l-artiklu tal-gremxula fl-aħħar ħarġa ta' *Il-Huttafa* u għogobni ħafna. Inti taf li l-gremxul ta' *Filfla* m'għandhomx żewġt idnieb, imma kont taf li l-wiżgħa tal-*Mosta* għandha? Din il-wiżgħa tar-ritratt sibnieha jien u oħti *Rebekah* d-dar tagħna go toqba fil-ħajt ħdejn il-garaxx. Kif rajtha, urejtha lill-*Papà* u ħadnielha ftit ritratti. Lili għogbitni ħafna u naħseb li anke inti tiggustaha jekk taraha.

Barra l-għasafar, inħobb ħafna r-rettili u nħobb narahom mill-qrib, imma dejjem inħallihom fejn sibthom. Inselli għalik.

Andrea Mallia (8 snin)

Ojj, int minn fejn gejt? Ma... ma ma nafxi!

Għażiż *Andrea*,

Grazzi tal-ittra tiegħek u tar-ritratt. Dik il-wiżgħa vera *cool* u naħseb il-membri kollha jaqblu. Jien qatt ma rajt waħda hekk, u għalhekk grazzi talli qsamt din l-esperjenza magħna. Naħseb dik il-wiżgħa mhux l-ewwel darba li waqqgħet denbha, għax l-ebda wieħed miż-żewġt idnieb mhu d-denb l-originali. Forsi tgħix ħajja avventuruża dik il-wiżgħa!

Prosit lilek u lil oħtok tal-interess li tieħdu fin-natura. Komplu osservaw, studjaw u ħudu ritratti tal-għasafar, rettili u l-bqija. Malta għandha ħafna bżonn ta' naturalisti.

L-*Editur*

Intervista ma' *Fjura*

7

In-Narcis

X'jismek?

Jisimni *Narcis*, u bl-*Ingliz* jgħiduli *French Daffodil*.

Jigifieri inti minn *Franza* ġabuk?

Le le, jgħiduli hekk biss, imma jiena *Maltija* daqsek.

X'ambjent tikber fih?

Inħobb beraħ, bħal 'steppa taflija, raba' mitluq, għub tal-għoljiet, basta jkun hemm ftit ħamrija.

X'għandhom speċjali l-fjuri tiegħek?

Trid tgħid x'm'għandhomx! Fihom dehra tal-genn, u jaqsmulek qalbek bir-riħa tfuħ!

Inti tkun bil-fjuri s-sena kollha?

Lanqas xejn, jiena pjanta li nwarrad fix-xitwa. Fis-sajf ma ssibnix b'nemes għax minni tibqa' biss basla taħt il-ħamrija.

Għandek xi problemi?

Iva hijjos! In-nies jarawni sabiħa u jaqtgħuli ħafna mill-fjuri. B'hekk ma jhallunx nagħmel żerriegħa u sirt rari f'xi nħawi ta' Malta.

Imma inti protetta bil-ligi hux?

Le, għadni m'iniex protetta, u ma nafx x'qed jistennew!

Nixtiegħlek saħħa u protezzjoni.

Grazzi xbin.

KOMPETIZZJONI POSTER

Ir-rebbieħ tal-Kompetizzjoni Poster kien **Thomas Camilleri** mill-Baħrija, li qata' li l-għasfur tal-poster kien ajkla. Ftit ieħor **Thomas jircievi pin badge** ħelwa ta' għasfur. Prosit **Thomas**.

Fbieb, tagħtux animali bhala rigal sorpriża tal-Milied. Mhux kulhadd irid jew jista' jrabi animali. Ħafna klieb u qtates li jingħataw bhala rigal jispiċċaw jintelqu barra.

'steppa = tip ta' ambjent b'art miftuha b'ħamrija fqira fejn l-iktar li jikber ħaxix, u siġar xejn. Hawn diversi tipi ta' steppa, li tvarja skont il-fond u l-kwalità tal-ħamrija, eċċ. Araw *Il-Huttafa* numru 99.

Wasalna fi tmiem din is-sensiela, u se ntemmu b'harsa lejn ambjent li jġi u jmur! Dan huwa l-ambjent tal-għadajjar ta' l-ilma ħelu.

Alex Casha

Fejn qegħdin?

Malta m'għandniex xmajjar jew għadajjar kbar li jzommu l-ilma ħelu fit-tul. Imma fil-blat insibu ħafna ħofor żgħar li jzommu l-ilma tax-xita għal xi żmien. Peress li l-ilma tax-xita huwa tikka aċiduż, dan ftiit imermer u jħaffer il-blat. Insibu ħafna minn dawn il-ħofor qalb ix-xagħri u fil-widien, u dawn jipprovdu ambjent tajjeb għall-ħajja. Tiskanta kif sempliċi għadira ilma f'ħofra fil-blat kapaċi tgħajjex speċi ta' pjanti u annimali, fosthom xi speċi importanti.

X'jgħix fihom?

Dawn it-tip ta' għadajjar (bl-Ingliż ngħidulhom *freshwater rockpools*) ma jzommux l-ilma s-sena kollha: jimtlew bl-ilma xita fil-ħarifa u x-xitwa, imbagħad jinxfu fis-sajf. Il-flora u l-fawna li nsibu tvarja skont kemm l-għadira żzomm ilma fit-tul. Pjanti tipiċi ta' dan l-ambjent huma l-**Ħarira tal-Ilma**, id-**Damażonju** u l-**Elatine**, tliet speċi rari u fil-periklu li jinqerdu. Per eżempju l-**Elatine** hija ¹endemika għal Malta u ²Lampedusa.

Insibu wkoll diversi ³invertebrati, bħall-**Kopepodu tal-Għadajjar**, il-**Gamblu tal-Għadajjar** u **ż-Żagħrun tal-Ġwiebi**. Speċi rarissima hija l-**Gamblu tal-Elmu**, gamblu ta' madwar 5cm jew 6cm b'kulur ħadrani jew kannella, li jgħix fil-qiegħ ta' dawn l-għadajjar.

L-ispeċi ta' dawn l-għadajjar iridu jkempaw mas-sħana tas-sajf. Dan jagħmluh billi jew (a) jitilqu mill-għadira fis-sajf u jirritornaw fix-xitwa, jew billi (b) jgħaddu s-sajf 'reġdin' (*dormant*) fil-ħamrija f'qiegħ l-għadira, imbagħad jinbtu (jekk zerriegħa) jew ifaqqsu (jekk bajd) fix-xitwa.

L-⁵organizmi kollha li jgħixu f'dan l-ambjent għandhom ċiklu tal-ħajja qasir: iridu jgħaddu mill-fażijiet kollha ta' ħajjithom waqt il-ftit xhur ta' ilma, biex jilhq u jzerrgħu, ibidu jew ikollhom iż-żgħar qabel ma jinxf l-ilma. Barra minn dawn, hemm ukoll speċi li ma jgħixux dejjem fl-għadajjar, imma jzuruhom biss meta jkunu bl-ilma. Jekk tkunu f'wied dix-xitwa, ħarsu mill-qrib lejn dawn l-għadajjar u taraw kemm ikun hemm attività!

Għadajjar tal-Ilma Ħelu

Elizabeth Conrad

Victor Falzon

Kos anke jien kważi trasparenti!

Il-gamblu tal-għadajjar huwa żgħir u kważi trasparenti. Fih gost tarah jgħum fl-għadajjar tal-ilma ħelu.

Hemm xi problemi?

Meta tagħmel xita qawwiya, din tista' tiffurma nixxigħat kbar ta' ilma. Daw jistgħu jħarbtu l-ambjent u jkaxkru ħafna mill-ħajja f'dawn l-għadajjar.

Imma bħas-soltu l-ikbar problemi johloqhom il-bniedem, li spiss jeqred dawn l-għadajjar għal kollox. Diversi meded art fejn dari kien hemm għadajjar qalb il-blat illum inbnew, jew tgħattew bil-ħamrija għall-agrikoltura. Dawn huma proġetti żbaljati għax saru bla ma taw kas l-ambjent naturali li kienu qed jidfnu. Ir-rimi ta' skart fix-xagħri jista' wkoll inigges dawn l-għadajjar.

Tkun ħasra kbira kieku minħabba t-traskuraġni, l-egoizmu u l-injoranza nispiċċaw nitilfu dan l-ambjent u l-flora u l-fawna tiegħu.

¹endemika = speċi li ssibha biss f'post, pajjiż jew reġjun wieħed biss fid-dinja.

²Lampedusa = gżira Taljana 160km fil-punent ta' Malta; żgħira, xi daqs terz ta' Għawdex.

³invertebrati = annimali bla xewka tad-dahar, per eżempju insetti, ħniex u grancġijiet.

⁴kopepodu = animal żgħir ħafna mir-razza tal-grancġijiet u l-gamblu.

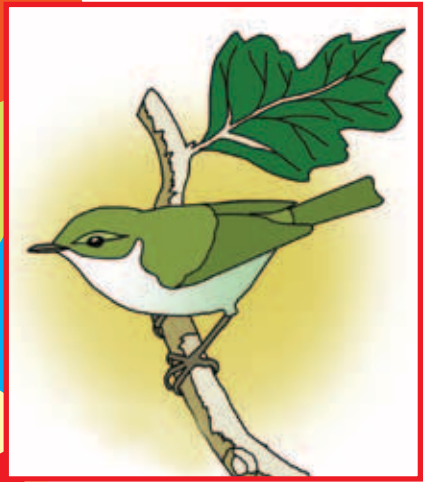
⁵organizmi = afarijiet ħajjin.

Agħti kulur lill-istampa.

Vjolin
tax-Xitwa

Victor Falzon

Din l-istampa tista' tgħid
hija kollha hadra. Imma
hemm hafna tipi differenti
ta' aħdar! Fil-kaxxa tal-kuluri
forsi għandkom iktar minn
aħdar wiehed. Jekk le, tista'
toħroġ aħdar differenti minn
kemm tagħfas il-kulur, jew
billi żżid fuqu isfar jew blu.
Il-blu tantx tagħfsuh.

Hehe anke jien
qed inpingi
vjolin tax-xitwa!

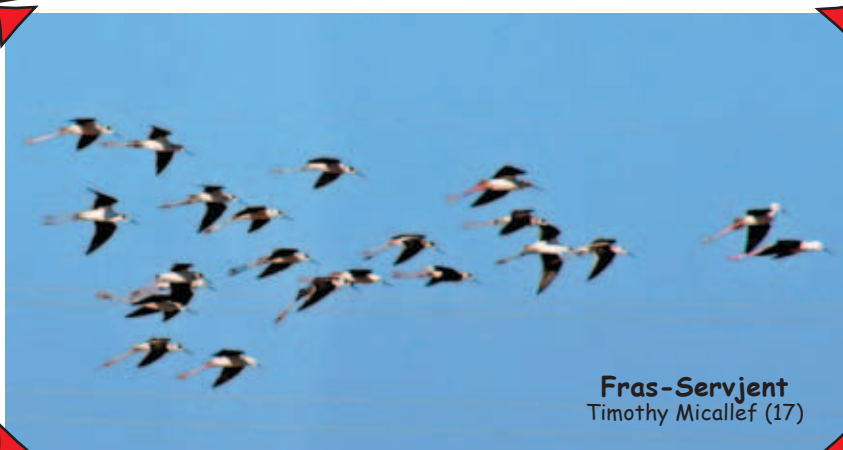
L-Album tan-Natura

Ibagħtulna t-tpingijiet u r-ritratti li tiegħu tan-natura (mhux pets jew fjuri kultivati) halli ngibuhom lkom f'dir-rokna. Basta r-ritratti jkunu veru tagħkom. Ibagħtuhom jpg fl-imejl il-huttafa@birdlifemalta.org

Kamaleonti
Gabriel Apap (8)

Fras-Servjent
Timothy Micallef (17)

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta' Askya Pizzuto (16)

GALLOZZ ISWED

Jekk hemm xi għasfur partikolari li tixtiequ lil Askya tpingilna kartun tiegħu, iktbulna.

Tgħidx ħmerijiet!

Desirée Falzon iddur dawra ma' ħmerijiet li nisimgħu fuq l-animali.

L-għasafar jgħixu fil-bejta!

Veru li l-għasafar jibnu l-bejtiet, imma mhux biex jgħixu fihom. Il-bejta jibnuha biex fiha l-għasfura tbrid il-bajd. Hemmhekk iżzommhom sħan u mħarsin mix-xita u mir-riħ sakemm ifaqqsu. Fil-bejta, il-bajd ikun ukoll iktar moħbi mill-predaturi.

Meta jfaqqsu, ħafna flieles jibqgħu fil-bejta għal ftit ġimgħat jew xhur (skont l-ispeċi) sa ma jikbru u jtellgħu r-riħ. Wara li jitgħallmu jtiru, il-bejta ma tibqax tesagħhom, u għalhekk jitolquha għal dejjem. Għalhekk fil-ħarifa u fix-xitwa tara ħafna bejtiet vojta. Dawn ma jkunux għadhom qed jintużaw, għax xogħolhom ikun lest. Ftit ftit jizzarmaw bir-riħ u l-maltemp, u jispiċċaw fix-xejn.

L-għasafar jorqdu barra: fl-arbuxxelli, fis-siġar, fil-ħaxix, fuq ir-ramel, fuq l-ilma, anke fl-arja! Mhux faċli tkun għasfur...

La jikbru ftit ieħor dawn it-tliet flieles bilkemm ikollhom fejn jiċċaqlqu, u jkollhom jitolqu mill-bejta.

Xxxx! Aqgħuha ha norqod.

Jimporta tneħhi sieqek minn ġo dahri?

Jien ha nifga hawn taht...

Joe Sultana

Bejta ta' Bufula Sewda

Ntietef tan-Natura

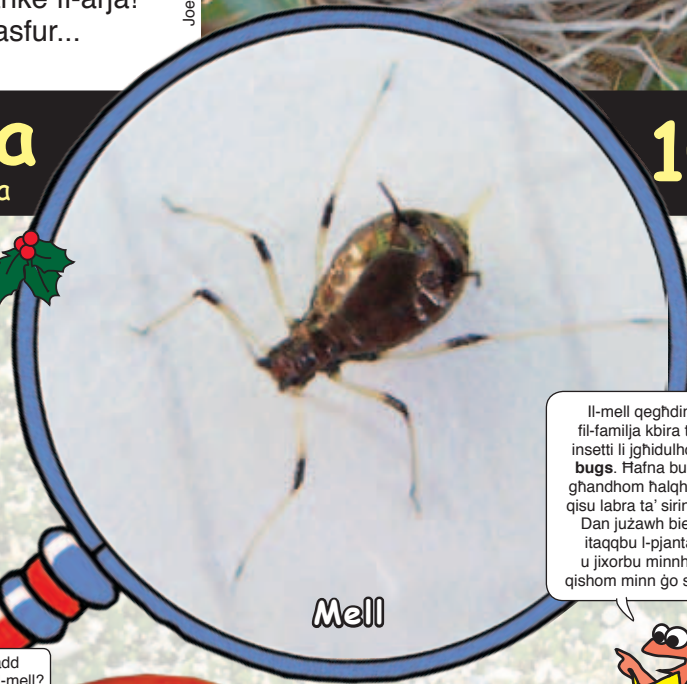
Victor Falzon jagħti ħarsa lejn ħlejjaq żgħar madwarna

10

Il-Mell

Il-mell huwa animal żgħir ħafna, is-soltu mhux iktar minn xi 1mm kollox. Bl-Ingliż jgħidulhom *aphids* imma għandhom ismijiet oħrajn, bħal *greenfly* u *blackfly*, skont ir-razez. Il-ġardinara u l-bdiewa jafu bih sew il-mell. Għaliex? Għax dan jiekol billi jsoff is-sugu tal-pjanti. U mur ara, daqs kemm hu żgħir, kemm jista' jagħmel ħsara? Il-problema hi li l-mell ifaqqas f'numri kbar. Pjanta kultant timtela b'eluf kbar ta' mell, kollha jsoffu u jixorbu, u jistgħu jmarruha u anke joqtluha. Ħafna mill-bexx li vvinta l-bniedem huwa mmirat lejn il-mell, imma xi bdiewa ndunaw li l-aħjar biex tikkontrollah mhux bil-velenu, imma billi ġgħib lil min jieklu! Min jiekol il-mell? Waħda mill-iktar animali li tiffanga fih hija n-nannakola. Din tixkuma l-mell qisha tirannożawru f'gallinar tat-tiġieġ!

Mell

Il-mell qegħdin fil-familja kbira ta' insetti li jgħidulhom **bugs**. Ħafna bugs għandhom halqom qisu labra ta' siringa. Dan jużawh biex itaqqu l-pjanta u jixorbu minnha qishom minn ġo stro.

Xi hadd semma l-mell?

Mela mnalla m'iniex mell!

Mela mela!

X'int tgħid! Jien karrotti nħobb.

Felw Bugs!

www.arontanti.com

Websajt mimlija ritratti ta' għasafar, rettili, insetti, pjanti u natura oħra. Xogħol tal-fotografu ħabib tagħna Aron Tanti.

www.birdlifemalta.org

Fil-websajt tal-BirdLife issib aħbarijiet fuq kull ma tkun qed tagħmel l-għaqda għażiża tagħna, u ħafna tagħrif ieħor.

www.birdinginmalta.com

Websajt dwar l-għasafar ta' Malta u l-aħjar postijiet fejn tmur berdwocing. Mijiet ta' ritratti.

aħna ngħinuk tfaddal

Faddal permezz tal-BOV Young Savers Account u gawdi minn karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont u rati vantaġġjuzi ta' imġhax fuq il-flus li gġemma'. Ġenituri, nanniet, tuturi jew rappreżentanti legali jistgħu jifflu dan il-kont biex iġemmgħu għal tfal żgħar.

Impenn lejn is-suċċess tiegħek.

**BOV YOUNG
SAVERS ACCOUNT**
2131 2020 | bov.com

Termini u kundizzjonijiet japplikaw.

Mahruġ mill-Bank of Valletta p.l.c.
58, Triq Żakkarja
Valletta VLT 1130 - Malta

BOV 31692

BOV
Bank of Valletta